

поінформованості особистості виявляється необхідною умовою формування правової держави. Водночас роль правових знань у різних ситуаціях неоднакова. В одних випадках без правових знань людина не зможе виявити правову активність, в інших – правові знання не мають настільки істотного значення. Однак за всіх умов вони необхідні для правової діяльності особистості, її прилучення до правового життя суспільства.

Висновки. Отже, у статті розглянуто сутність поняття “правова культура”, виокремлено й охарактеризовано його складові.

Література

1. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : Бек, 1995. – 320 с.
2. Право и культура. – М., 2002. – С. 7–28.
3. Семитко А.П. Русская правовая культура: мифологические и социально-экономические истоки и предпосылки / А.П. Семитко // Государство и право. – 1992. – № 10. – С. 108–113.
4. Сальников В.П. Правовая культура: проблемы формирования гражданского общества и правового государства / В.П. Сальников // Демократия и законность. – Самара, 1991. – С. 152.
5. Правовая культура и ее роль в становлении правового государства : ученые записки. – Ростов н/Д., 2003. – Вып. 1. – 200 с.
6. Тощенко Ж.Т. Социология / Ж.Т. Тощенко. – М., 1998. – С. 284.
7. Смоленский М.Б. Методологические аспекты изучения правовой культуры / М.Б. Смоленский // Известия вузов. Северо-Кавказский регион. – 2003. – № 1. – С. 71–78.
8. Смоленский М.Б. Гражданское общество в контексте формирования правовой культуры в России / М.Б. Смоленский. – Ростов н/Д. : РГПУ, 2001. – С. 24.
9. Малахов В.Л. Философия права / В.Л. Малахов. – М., 2002. – С. 119.
10. Овчинников А.И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ / А.И. Овчинников. – Ростов н/Д. : РГУ, 2003. – 341 с.
11. Поляков А.В. Общая теория права / А.В. Поляков. – СПб., 2001. – С. 46.
12. Сазанов О.В. К определению понятия правовой культуры / О.В. Сазанов // Рубикон : сб. молодых ученых РГУ. – Ростов н/Д., 2005. – № 37. – С. 43.

КРАМАРЕНКО А.М.

ЗМІСТ ОСВІТНІХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Учитель – центральна фігура суспільних перетворень. Від його соціальної позиції, ціннісно-цільових установок залежать результати професійної діяльності.

Проте, як зазначає С. Безбородих, сучасна вища школа не реалізує в системній цілісності проблему формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця початкової освіти. У структурі професійно-педагогічної підготовки вчителя, як вказує дослідник, цінності займають особливе місце, будучи основою, на яку спираються всі інші компоненти системи. Цінності тут – це духовні феномени, що мають особистісний сенс і виступають орієнтирами людської поведінки та формування життєвих і професійних установок студентів, майбутніх учителів [3, с. 124].

До генези поняття “цінність” зверталось багато сучасних філософів (В. Брожик, В. Василенко, В. Водзинська, О. Дробницький, А. Москаленко, І. Попова, В. Сержантов, Л. Столович та ін.). У вітчизняній науці проблема цінностей знайшла своє відображення у філософській (О. Дробницький, С. Попова, Л. Столович, В. Тугарінов та ін.), соціологічній (А. Здравомислов, А. Ручка, В. Ядов та ін.) та психолого-педагогічній літературі (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Н. Кон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.).

Педагогічні аспекти проблеми формування, розвитку ціннісних орієнтацій розглянуто та проаналізовано за різними напрямками: аксіологічним (О. Булінін, В. Гриньова, М. Нікандров, В. Повзун, А. Серий, В. Сластьонін, Т. Смирнова та ін.), діяльнісним (В. Анненков, Т. Брайченко, С. Вершловський, В. Воронцова, Н. Нікітіна, С. Новикова, З. Павлютенкова, Л. Разживіна, В. Тамарін, С. Хмара, М. Чернобаєва, Є. Шиянов та ін.), особистісним (В. Дзюба, О. Медведенко та ін.), системним (Є. Андрієнко, І. Лушников, М. Ситнікова, О. Ярмоленко та ін.).

Роль і вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлено у працях Є. Барбіної, І. Беха, А. Богущ, М. Боришевського, В. Бутенка, Т. Бутківської, І. Зязюна, Л. Крицької, Л. Ломако, Р. Скульського, В. Струманського, І. Тараненко, Л. Хомич та ін.

Відаючи належне проведеним науковим дослідженням, доцільно вказати, що залишається недостатньо розкритим питання освітніх цінностей майбутніх фахівців початкової освіти в контексті трансформації українського суспільства, тому визначаємо цю проблему *метою статті*.

Порушуючи окреслену тематику, варто звернути увагу на думку В. Ананьїна та О. Пучкова, які наголошують на тому, що сучасні глобалізаційні тенденції нерозривно взаємопов'язані з процесами становлення інформаційної цивілізації із певною динамікою в ціннісному просторі освіти України [1].

Ціннісний простір освіти передбачає наявність певних освітніх цінностей.

Треба зауважити, що дотепер у науковій літературі не існує загальноприйнятого визначення освітніх цінностей. У своїх працях учені пропонують різні тлумачення цього терміна. Зокрема, це зумовлено тим, що сутність понять “цінності” та “освіта” теж трактуються неоднозначно.

Так, у своєму дослідженні В. Тушева розглядає цінності як один з основних компонентів професійної культури майбутнього вчителя, яка є цілісною, сутнісною, інтегральною характеристикою особистості педагога-професіонала і є умовою й передумовою ефективної професійної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності викладача й метою професійного самовдосконалення [19].

Працюючи над вищевказаною проблематикою, треба акцентувати увагу на ґрунтовному дослідженні Н. Ткачової “Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі”. У монографії обґрунтовано, що в понятті “цінність” відображається позитивне

(негативне) значення об'єктів навколишнього світу чи ідей для суспільства, групи людей або окремої особистості. Цінності, продовжує дослідниця, виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, а й намагаються дати їм оцінку з точки зору встановлення їхньої користі (шкідливості) для свого життя. Н. Ткачова вказує, що в масштабі життєдіяльності окремої особистості цінності, виступаючи результатом суб'єктивного оцінювання, тісно пов'язані з її чуттєво-емоційною та мотиваційно-поведінковою сферами. З одного боку, вони є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого – виконують функцію регулятора соціальної взаємодії особи з іншими людьми. У монографії доведено, що дефініція “цінність” тісно пов'язана за значенням з такими поняттями: “смісл” (“сенс”), “ідеал”, “соціальні потреби”, “соціальні норми”, “установка”, “ціннісні орієнтації” та ін. [18].

Точка зору К. Гайсанова збігається з позицією вищевказаного науковця. Так, він зазначає, що цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, під якими розуміється сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості. Ціннісні орієнтації, підкреслює автор, утворюють основу свідомості та поведінки особистості та впливають на її розвиток [4, с. 87].

У контексті порушеного питання, ми поділяємо позицію В. Слассьоніна та Г. Чижакової, які вважають, що освітні цінності – провідні принципи, орієнтири в царині освіти [15, с. 113]. Освітні цінності необхідно розглядати на двох рівнях: теоретичному та прикладному. На першому з них освітні цінності виступають певними теоретичними конструктами, які визначають стратегічні ідеали освітньої системи та зумовлюють загальний напрям її розвитку. На прикладному рівні йдеться про результат сприйняття молоддю соціальних та, зокрема, освітніх цінностей, тобто формування у кожної особистості її власної системи ціннісних пріоритетів і переконань.

Український педагог І. Зязюн констатує, що сьогодні на світовому рівні спостерігається ефект “ножиць” між темпами розвитку культури матеріальної та духовної. Більше того, матеріальний фактор поступово починає пригнічувати, знищувати духовний. Тому з усіх глобальних проблем людства сьогодні на перше місце висувається проблема оздоровлення старих та пошук нових гуманістичних цінностей, а також формування нової парадигми життя, нового мислення, нових правил співжиття [7, с. 6].

Не залишаючись осторонь визначеної проблеми, О. Сухомлинська зазначає, що відмінності у шляхах долучення до цінностей, а часто самі цінності, мають бути обов'язково визнані й прийняті як запораука єдності – інший шлях приводить до посилення конфронтаційних тенденцій. При загальноновизнаних морально-етичних ідеалах, вказує дослідниця, шляхи можуть бути зовсім різними, що лише збагачує загальнопедагогічний простір. О. Сухомлинська акцентує увагу на тому, що примусове, безкомунікативне долучення до несприятливих цінностей загрожує вибухами деструкції [16, с. 18].

Результати соціологічного дослідження О. Гилюна підтверджують вищевикладені положення. Він зазначає, що особливості системи цінностей і норм сучасної молоді, студентської зокрема, полягають у тому, що її становлення відбувається не шляхом переоцінки попередніх цінностей, а під безпосереднім впливом нинішніх умов і чинників, зокрема в рамках інституціональних форм навчання та виховання. За результатами дослідження більшість студентів як найважливіші свої цінності називає традиційні цінності особистісного характеру, ті, що були характерними і для студентів попередніх поколінь, однак, наголошує О. Гилюн, найбільше ж відрізняє нинішню українську студентську молодь прагматизація ціннісної свідомості та низький рівень прояву суспільно значущих цінностей [5].

Оскільки освіта є підсистемою загальної соціальної системи, зрозуміло, що, з одного боку, в освітніх цінностях фокусуються актуальні соціальні цінності, а з іншого – освіта виступає певною мірою автономною системою, яка функціонує відповідно до специфічних педагогічних закономірностей. Безперечно, процеси розвитку суспільства та освіти взаємно впливають один на одного, тому освітні цінності мають значні потенційні можливості, щоб ефективно впливати на визначення стратегічних цілей розвитку суспільства. Через це проблема оптимального відбору провідних цінностей в освіті та ефективних засобів їх трансляції молоді набуває сьогодні першочергової значущості.

Важливо зазначити, що акцентування уваги суспільства на освітніх цінностях відбувається в досить складних соціальних умовах: інтеграція в європейський та світовий простір, поглиблення процесів глобалізації, прискорений розвиток інформаційних технологій тощо. Зважаючи на ці тенденції, науковці висловлюють різні думки щодо оптимального вибору системи провідних освітніх цінностей та визначення їх ієрархії.

У контексті окресленої проблеми доцільно розглянути концепції освіти, які становлять неабиякий інтерес для численних досліджень. Так, посилену увагу з боку українських педагогів привертає концепція глобальної освіти, яка була запропонована вченими США у 1980-х рр. Наведемо низку завдань, які розкривають її змістове наповнення:

- сформувавати інтерес та повагу до культурних досягнень усіх народів, прагнення зрозуміти найбільш важливі, специфічні й загальні характеристики цих культур;
- прищепити молодим людям навички ефективного спілкування, уміння уникати неконструктивних конфліктів;
- сформувавати нове гуманістичне бачення світу в усій його різноманітності та єдності, завдання якого – зберегти рівновагу в провідних системах: “людина і природа”, “людина і суспільство”, “людина і людина”;
- виробити вміння творчо підходити до будь-якої ситуації, вирішення різноманітних проблем, професійної діяльності;
- сформувавати адекватне бачення власної особистості у взаємозалежності з іншими та розуміння необхідності враховувати потреби, цінності інших осіб, груп людей, націй.

Відповідно до концепції інтеркультурної освіти, яка набула значної популярності серед педагогів зарубіжних країн, пріоритетами освіти повинні стати загальнолюдські цінності: сприйняття світу як єдиної системи альтернативних форм існування культури, мови, поглядів тощо, вміння спілкуватися між собою та приходити до певного консенсусу. Метою освіти, за цією концепцією, є формування людини як громадянина країни, Європи та світу, якому притаманні такі якості: гуманність, толерантність, об'єктивність, гнучкість, здатність до творчого співробітництва, адекватного самостійного вибору в оцінках та вчинках, правильного усвідомлення сутності загальнолюдських цінностей [9, с. 26].

Варто зазначити, що в багатьох розвинутих країнах відмовляються від орієнтації молоді особи на кар'єру як головну життєву мету, на перше місце там виступає завдання – сформувати власну систему ціннісних орієнтирів.

Так, науковці Великобританії визначили чотири провідні групи освітніх цінностей:

1) особистісні цінності (цінності, які притаманні конкретній особі як неповторній індивідуальності, вони виступають для неї підґрунтям для вивчення себе та для власного всебічного самовдосконалення);

2) цінності відносин з іншими людьми (цінності, які виступають основою для взаємодії кожної особи з іншими людьми на основі принципів довіри, толерантності, поваги до приватного життя та пріоритетів інших);

3) суспільні цінності (цінності, на засадах яких функціонує демократичне суспільство: істина, рівність, права людини, справедливість, соціальна відповідальність тощо);

4) цінності довкілля (цінності світу, природи, усвідомлення необхідності обов'язків щодо збереження та підтримки навколишнього середовища, розуміння місця людини серед природи тощо).

Разом з тим учені Великобританії акцентують увагу на тому, що в умовах полікультурного суспільства трансляція в молодіжне середовище вказаних освітніх цінностей є одним з першочергових завдань для всіх навчальних закладів [8, с. 20].

І. Іванюк, вивчаючи питання системи ціннісних орієнтацій зарубіжної школи, виокремлює інформацію про міжнародний семінар Ради Європи “Освіта для європейської громадськості з глобальними змінами” (1998 р., м. Лідс). На ньому було визначено, вказує дослідниця, які цінності покладено в основу та які якості доцільно формувати в молоді в освітніх закладах різних країн [8, с. 21]. Наведемо деякі провідні освітні цінності, які передбачається реалізувати на державному рівні (табл. 1).

Таблиця 1

Провідні освітні цінності, які передбачається реалізувати на державному рівні різних країн

Країна	Провідні освітні цінності
Австрія	відкритість поглядів, дбайливе ставлення до навколишнього середовища, рівність, володіння інформацією
Іспанія	демократичність, знання основних прав та громадянських свобод, толе-

	рантність, набуття навичок роботи з діючими технологіями, підготовка до професійного життя, знання про багатомовність та полікультурність
Німеччина	толерантність, почуття спільності, зобов'язання захищати демократичну систему та її цінності, права людини, повага до Конституції, родини та Бога
Франція	усвідомлення цінностей і проблем світу, толерантність, підготовка до професійного життя
Японія	права людини, демократичність, повага особистісних цінностей, правда та справедливість, відповідальність, повага до праці

У контексті порушеної проблематики доцільно навести провідні загальноєвропейські цінності, які молодь повинна опанувати у процесі освіти, за М. Форбеком:

- утвердження на основі рішення більшості обраних народних представників плюралістичних цінностей, тобто цінностей демократії, що ґрунтуються на партійній різноманітності, на відміну від цінностей тоталітарної диктатури;

- утвердження елементарних прав людини, як вони подані в Конвенції прав людини Ради Європи (людська гідність кожного, право на життя і фізична недоторканність, заборона знущань і рабства, особиста свобода, захист від свавільного арешту, принцип правового послуху і судової незалежності тощо);

- повага до цінностей європейського судового співтовариства;

- толерантність стосовно інакомислячих і представників інших народів та рас, що включає боротьбу проти антисемітизму й ворожого ставлення до чужинців;

- ідея мирного розв'язання конфлікту і переговорів; збереження миру в Європі й у світі;

- готовність до взаєморозуміння, зменшення конфліктів і до визнання та виявлення спільного становища при одночасному ствердженні європейської багатоманітності;

- відкритість стосовно інших народів і культур при збереженні власної культурної неповторності;

- солідарність і любов до ближнього;

- здатність до добросусідського співжиття з іншими народами й готовність до компромісів при реалізації різних інтересів у Європі, якщо навіть вони включатимуть відмови для блага інших;

- усвідомлення відповідальності (як у приватному, так і в громадському житті) та активна участь громадян у політичних подіях;

- здатність до самостійного і критичного мислення;

- готовність виступити за свободу, справедливість і соціальну захищеність;

- повага до життя і прав інших, збереження природи й довкілля;

- збереження традиційних чеснот, таких як вірність, доброта, скромність, старанність, усвідомлення обов'язку і ввічливість, якщо навіть вони не є пріоритетними [20, с. 29–30].

Враховуючи той факт, що ми обмежені у викладі більш детальної інформації щодо освітніх цінностей, які визначені зарубіжними науковцями, зробимо висновок – їхні освітні системи мають багато спільних рис та завдань. Це дає змогу визначити загальні освітні пріоритети та ідеали, реалізація яких буде позитивно впливати на подальший розвиток глобалізованого світу, сприяти вихованню всебічно розвинутих особистостей, здатних до повноцінної самореалізації, результативної взаємодії з іншими людьми та толерантного ставлення до чужих поглядів і позицій.

Трансформація українського суспільства вимагає реалізації ціннісного підходу в освітніх закладах у цілому та у вищих педагогічних закладах зокрема з урахуванням положень Європейського стандарту в освіті (1991 р., м. Відень). У цьому документі зазначається, що відбір основних цінностей для будь-якої освітньої системи повинен здійснюватися в контексті “більших європейських спільнот, народів і держав”, що, у свою чергу, передбачає усвідомлення молодим поколінням таких важливих постулатів, як:

- географічна багатовимірність Європи, її природні, суспільні, економічні дані;
- політичні й соціальні відносини в Європі;
- провідні історичні сили на території Європі, що стимулювали її й об’єднання та утверджували ідеї про її правовий державний устрій;
- зразки розвитку і характерні ознаки європейської культури в її єдності та відмінностях;
- мовна різноманітність Європи як наявне культурне багатство;
- історія європейської думки, європейський рух після 1945 р.;
- завдання й методи праці та діяльності європейських закладів;
- необхідність віднайдення спільної європейської відповіді на економічні, екологічні, соціальні й політичні вимоги [17].

Враховуючи швидкоплинні зміни у світі, зауважимо, що визначення провідних цінностей для української моделі освіти, узгодження їх із загальноєвропейськими та загальносвітовими пріоритетами виступає сьогодні багатогранною проблемою, без розв’язання якої неможливо прогнозувати подальший розвиток вітчизняної навчально-виховної системи та суспільства взагалі, проте, на шляху реалізації ціннісного підходу в царині освіти це тільки перший етап. Не менш складним є другий етап – трансляція обраних гуманістичних цінностей для молоді у вищих навчальних закладах.

Питання освітніх цінностей знайшло відображення у працях як російських (Н. Асташова, Л. Кочурова, В. Сластьонін, Н. Постнікова, Н. Чуватова та ін.), так і українських учених (С. Єрмакова, В. Денисенко, А. Кудусова, Н. Ткачова, А. Суценко, О. Сухомлинська та ін.).

Так, розкриваючи сутність освітніх цінностей, російський науковець Н. Асташова звертає увагу на те, що їх засвоєння молодими людьми, у першу чергу, спрямоване на розвиток культури відносин особистості з іншими людьми та світом взагалі. Тому цей процес передбачає реалізацію таких провідних функцій:

- смислоутворювальної (виявляється через актуалізацію смислів об'єктів, процесів, інтеріоризацію цінностей, критичне осмислення будь-якої інформації);
- оцінювальної (спрямована на розвиток адекватної оцінки в молоді людини духовних явищ та навколишньої дійсності);
- нормативної (пов'язана із зіставленням особистістю власних цінностей з усталеними ціннісними зразками);
- регулювальної (забезпечує орієнтацію освітньої системи на національні та загальнолюдські цінності, встановлює необхідну взаємодію у сфері освіти);
- контролюючої (дає змогу аналізувати рівні сформованості індивідуальних систем цінностей у конкретних людей, розвиток цінностей у культурно-історичному плані взагалі) [2, с. 9].

Не можна залишити поза увагою працю російської дослідниці Н. Чуватової “Педагогічні цінності як основа професіоналізму особистості вчителя” [21]. У дисертації вирішено питання визначення основних напрямів, засобів формування педагогічних цінностей, обґрунтовано теоретичні аспекти усвідомлення студентами професійних цінностей, проаналізовано історичний та конкретний педагогічний досвід на основі ціннісно-акмеологічного підходу, який дає змогу за наявності системи знань у студентів про сутність педагогічних цінностей та шляхів їх активізації розраховувати на успішне опанування цього процесу та створення аксіограми особистості фахівця. У праці подано багатомірну, динамічну модель педагогічних цінностей майбутніх спеціалістів.

Розкриваючи проблему освітніх цінностей, Л. Кочурова визначила сутність категорії “гуманістичні цінності студента”, її структуру. Модель формування гуманістичних цінностей студентів ВНЗ, на її думку, включає в себе суб'єкти педагогічного процесу, мету, принципи формування гуманістичних цінностей майбутніх фахівців, умови, гуманістичні цінності, які входять до складу соціокультурного аксіологізованого змісту предметів, методику формування гуманістичних цінностей, їх діагностику [11].

Вагомим дослідженням у контексті нашої статті є науковий наробок ще одного російського вченого – Н. Постнікової – з проблеми формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього вчителя в умовах орієнтації його в цінностях педагогічної діяльності, на прикладі матеріалів педагогічного циклу [14]. Основними умовами ефективності формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього вчителя, за автором, є активна самотійна реконструкція ціннісних уявлень на основі діагностики минулого досвіду; активне ціннісне спілкування в режимі діалогу; філософсько-художній характер занурення в гуманістичну проблематику; діяльнісна екстеріоризація гуманістичного змісту цінностей педагогічної діяльності.

Безпосередньо проблема формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів розкрита у праці С. Єрмакової [6]. Утворення професійно-педагогічних цінностей, на думку дос-

лідниці, – це складний структурований процес розвитку властивостей і якостей, інтересів та світоглядних установок особистості, внаслідок засвоєння, навчання і самоактуалізації, який дає можливість протягом тривалого часу регулювати професійну діяльність. Наведемо види професійно-педагогічних цінностей учителів початкових класів, визначених С. Єрмаковою (табл. 2).

Таблиця 2

**Види професійно-педагогічних цінностей
учителя початкових класів (за С. Єрмаковою)**

№ з/п	Види професійних цінностей	Зміст професійних цінностей
1	Комунікативні	– формування культури професійного спілкування; – аналіз вербального впливу; – управління міжособистісними стосунками в колективі та ін.
2	Діагностичні	– діагностика професійно важливих цінностей; – діагностика ефективності професійної діяльності; – діагностика власних психологічних станів тощо
3	Гуманістичні	– визначення дитини найвищою цінністю; – упровадження в навчально-виховний процес гуманістичних принципів навчання; – планування різних видів і форм діяльності з метою гуманізації педагогічної освіти
4	Дослідницькі	– самореалізація творчого потенціалу вчителя; – здібність до пошуку
5	Інформаційні	– підбір та структурування тематичної інформації; – узагальнення інформації про результативність педагогічного процесу і власної професійної діяльності та ін.
6	Прогностичні	– прогнозування результату діяльності
7	Аналітико-оцінювальні	– аналіз педагогічного процесу; – активізація професійної діяльності; – порівняння й оцінювання результатів

Отже, як свідчать дані табл. 2, виокремлені види цінностей тісно пов'язані з професійними цінностями вчителя початкових класів. Дослідження С. Єрмакової також дало змогу визначити педагогічні умови формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх фахівців школи першого ступеня, а саме: усвідомлення значущості професійно-педагогічних цінностей; стимулювання розвитку смислових утворень і ціннісних орієнтацій особистості; формування потреби в педагогічній рефлексії.

Позицію С. Єрмакової поділяє М. Клінцова, яка підкреслює, що наявність професійних цінностей забезпечує добросовісне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає до творчого пошуку, удосконалює у свідомості студента умовну модель професійної діяльності, яка слугуватиме орієнтиром у майбутньому професійному саморозвитку [10, с. 43].

Однак сьогодні в системі вищої педагогічної освіти все ж таки існує суперечність між переважно знаннево-технологічною формою підготовки і

особистісним розвитком студентів у процесі навчання. У навчальному процесі вищого навчального закладу зазвичай основна увага (а відповідно, і педагогічний контроль) приділяється засвоєнню студентами наукових знань та професійних методів організації діяльності, тоді як розвиток особистості майбутнього вчителя і, зокрема, тенденції формування його спрямованості як системоутворювальної професійної якості залишаються за межами педагогічної експертизи. Тому зусилля сучасних учених зі створення гуманістично орієнтованих технологій, викладачів вищої школи з метою передачі їх студентам, працівників методичних служб щодо засвоєння та впровадження цих технологій у педагогічний процес не призводять до принципових змін у системі освіти, оскільки ступінь розвитку гуманістичної спрямованості як майбутніх, так і працюючих учителів часто виявляється недостатнім для реалізації відповідних принципів у безпосередній практичній діяльності.

Системний аналіз теоретичних і прикладних досліджень у межах проблеми формування професійних ціннісних орієнтацій, зроблений Т. Лопухіною, дає змогу говорити про переорієнтацію вищої професійної педагогічної освіти з підготовки вчителя, здатного лише на відтворення традиційної моделі педагогічної діяльності, на підготовку компетентного педагога-професіонала з розвинутою суб'єктною позицією, здатного до проектування ефективного освітнього середовища на засадах цінностей розвитку особистості дитини, власного професійного й особистісного зростання. Нове розуміння підвалин професійної підготовки, вказує дослідниця, потребує розробки й осмислення нового категоріального апарату в контексті розвитку вищої педагогічної освіти, де увага акцентується не на дослідженні структурних і функціональних компонентів діяльності педагога, а зосереджується на вивченні його професійної свідомості як суб'єкта діяльності, що скеровує розвиток рефлексії, ціннісних смислів, орієнтацій тощо [13, с. 133].

Продовжуючи роботу над висвітленням проблеми освітніх цінностей майбутніх фахівців початкової освіти, варто звернути увагу на дослідження А. Кудусової [12]. Науковець, розглядаючи питання “освітніх цінностей”, виокремлює поняття “гуманістична спрямованість” та висвітлює його як найважливіший компонент професійної підготовки майбутнього вчителя. А. Кудусовою визначено структуру гуманістичної спрямованості, виділено сукупність її ознак та критеріїв вимірювання, виявлено тенденції формування гуманістичної спрямованості у традиційній системі організації навчально-виховного процесу, що розширює уявлення про особливості становлення майбутніх спеціалістів під час навчання в педагогічному ВНЗ.

Нагромаджений досвід показує, що формування ціннісної свідомості майбутніх фахівців початкової освіти може відбуватися ефективно тільки тоді, коли в навчальному закладі створено сприятливий психологічний мікроклімат, коли організовано творчу співпрацю педагогів та самих студентів, коли всі відчувають, що інші ставляться до їх думок та будь-яких починань з повагою та готовністю допомогти. Створення такої ситуації спів-

дружності сприяє формуванню в майбутніх фахівців самостійності, ініціативності, критичного мислення, відповідальності.

Ми вважаємо, що результативну трансляцію майбутнім фахівцям освітніх цінностей може забезпечити тільки науково обґрунтоване поєднання різних педагогічних засобів. Сформованість ціннісної свідомості в людині передбачає, що вона здатна самостійно оцінити будь-яку ситуацію, проблему чи явище, зробити адекватні висновки, обрати оптимальне рішення чи варіант дій відповідно до власних переконань та життєвих пріоритетів. Для цього вона повинна постійно набувати досвіду поведінки в умовах індивідуального вибору конкретних думок, ідей чи вчинків з альтернативно можливих. Внаслідок цього однією з необхідних передумов ефективного засвоєння майбутніми фахівцями початкової освіти певних освітніх цінностей є організація педагогічного процесу на основі суб'єктно-діалогової взаємодії.

Визначений вид взаємодії передбачає, що між викладачем та студентом встановлюються рівноправно-партнерські відносини, які розвиваються на основі взаємної поваги, прагнення зрозуміти іншу людину, перейнятися її відчуттями й переживаннями. Відмовляючись від авторитарного стилю управління педагогічним процесом, викладач може розраховувати на здобуття авторитету серед майбутніх фахівців тільки завдяки своїй професійній компетенції, впливу позитивних особистісних якостей. У цьому випадку студент перетворюється із об'єкта педагогічного впливу на співавтора власного освітнього процесу, а це, у свою чергу, дає змогу максимально враховувати його індивідуальні інтереси та цілі, підвищувати мотивацію пізнавальної діяльності, забезпечувати усвідомлення особистої відповідальності за результати.

Організація освітнього процесу на суб'єктно-діалоговій основі передбачає зміну його провідної цілі. Нею стає не передача певної інформації з навчального предмета, а обмін думками, особистісними духовними цінностями, етичними нормами, що сприяє формуванню в кожного майбутнього фахівця початкової освіти індивідуальної системи життєвих ідеалів, власної світоглядно-ціннісної позиції.

Зазначимо, що протягом життя в ціннісній системі людини відбуваються суттєві зміни, вона постійно оновлюється та вдосконалюється. Незважаючи на це, саме система особистих цінностей виконує для людини роль деякого усталеного стрижня, який забезпечує цілісність і спадкоємність у її особистісному розвитку, адекватну адаптацію до умов життєдіяльності в суспільстві, яке постійно змінюється. Виходячи з такої позиції, кожний викладач повинен впливати на своїх вихованців таким чином, щоб їх ціннісні системи відповідали загальнолюдським цінностям та відрізнялися водночас достатньою усталеністю та високою гнучкістю.

Безперечно, цінності не можна закласти автоматично у свідомість молодшої особи, вони є результатом її власної внутрішньої активності. Правильно організований освітній процес стимулює цю активність, допомагає особистості набути досвіду толерантного ставлення до думок чи позицій

інших людей. Педагогічний діалог на основі ціннісного обміну дає можливість створити сприятливий психологічний мікроклімат у колективі, коли кожний його учасник відчуває себе самодостатньою особистістю, яка має право на помилку, не бояться щиро висловлювати свої думки. У процесі такого діалогу викладач не намагається шукати недоліки у відповідях студентів, а стимулює їх самостійний пізнавальний пошук, виступає зацікавленим помічником в організації їх всебічного вдосконалення.

Маємо зазначити, що визначено лише одну з умов процесу формування освітніх цінностей майбутніх фахівців початкової освіти у контексті вимог суспільства до освіти.

Узагальнюючи вищевикладений матеріал, можна зробити такі **висновки**.

В умовах прискореної трансформації суспільства важливо визначити ті освітні цінності, які сприятимуть забезпеченню можливості найбільш повної самореалізації кожної особистості в усіх сферах життєдіяльності.

Передбачається, що реалізація зазначених освітніх цінностей матиме вагомий наслідок на двох рівнях. По-перше, трансформація на гуманістично-ціннісній основі освіти, яка виступає вагомим компонентом загальної соціальної системи, позитивно впливатиме на процес подальшого розвитку суспільства взагалі. По-друге, опанування майбутніми фахівцями початкової освіти актуальних освітніх цінностей сприятиме усвідомленню ними того факту, що подальший стан суспільства та людства в цілому великою мірою залежить від індивідуальних зусиль кожного окремого представника, його прагнення поєднати ці зусилля із зусиллями інших людей на шляху розбудови загального майбутнього, готовності до відкритого діалогу з іншими людьми в усіх сферах життєдіяльності, сприйняття світу як цілісної відкритої системи.

У подальших наукових розвідках плануємо розглянути соціоприродні цінності майбутніх фахівців початкової освіти як освітні цінності, які сприятимуть гармонізації відносин між людьми та довкіллям.

Література

1. Ананьїн В.О. Ціннісні засади освіти сучасного українського суспільства [Електронний ресурс] / В.О. Ананьїн, О.О. Пучков. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_SV/Gileyasp/F33_doc.pdf.

2. Асташова Н.А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей / Н.А. Асташова. – М. : Московский псих.-соц. ин-т ; Воронеж : Изд-во НПО “МОДЕК”, 2000. – 272 с.

3. Безбородих С.М. Аксіологічний підхід в системі професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи / С.М. Безбородих // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 4 (215). – С. 124–129.

4. Гайсанов К.Р. Ценности в структуре начального образования / К.Р. Гасанов // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 84–87.

5. Гилюн О.В. Студент початку XXI століття: особливості ціннісних орієнтацій та соціальних норм [Електронний ресурс] / О.В. Гилюн. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2010_45/files/ST45_28.pdf.

6. Єрмакова С.С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Світлана Станіславівна Єрмакова. – О., 2003. – 266 с.
7. Зязюн І. Молодь на шляхах свободи й демократії / І. Зязюн // Шлях освіти. – 1997. – № 3. – С. 6–9.
8. Іванюк І. Формування в учнів зарубіжної школи системи ціннісних орієнтацій / І. Іванюк // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 20–23.
9. Іванюк І. Ціннісні орієнтації у світлі концепцій інтеркультурної освіти / І. Іванюк // Шлях освіти. – 1997. – № 1. – С. 26–27.
10. Клінцова М. До проблеми формування професійно-педагогічних цінностей у структурі особистості майбутнього фахівця / Марія Клінцова // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2006. – Вип. 21. – Ч. 2. – С. 40–47.
11. Кочурова Л.Г. Формирование гуманистических ценностей у студентов вуза в процессе обучения : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.01/ Кочурова Лариса Геннадьевна. – Киров, 2007. – 199 с.
12. Кудусова А.Ш. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Кудусова Аліє Шухрійівна. – К., 2005. – 301 с.
13. Лопухіна Т. Формування суб'єктивної системи цінностей майбутніх педагогів у контексті гуманітарних наук / Т. Лопухіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. – Слов'янськ, 2010. – Спецвип. 4. – Ч. 2. – С. 130–136.
14. Постникова Н.И. Формирование гуманистической направленности личности будущего учителя в условиях ориентации его в ценностях педагогической деятельности (На материале дисциплин педагогического цикла) : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.01 / Наталья Ивановна Постникова. – Челябинск, 1999. – 251 с.
15. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию / В.А. Слостенин, Г.И. Чижакова. – М., 2003. – 192 с.
16. Сухомлинська О. Педагогічний ідеал крізь призму теорій моралі / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 12–18.
17. Тараненко І.Г. Демократичні цінності у процесі становлення громадянина / І.Г. Тараненко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1 (4). – С. 150–155.
18. Ткачова Н.О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / Н.О. Ткачова. – Луганськ : ЛНПУ імені Т.Г. Шевченка ; Х. : Каравела, 2006. – 300 с.
19. Тушева В.В. Цінності у структурі професійної культури вчителя [Електронний ресурс] / В.В. Тушева. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2010_1/Tush.pdf.
20. Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти / М. Форбек // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 28–33.
21. Чуватова Н.Е. Педагогические ценности как основа профессионализма личности учителя : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.01/ Надежда Евгеньевна Чуватова. – Саранск, 2007. – 172 с.

КУЛЕШОВА В.В.

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “НЕПЕРЕРВНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА”

На сьогодні у зв'язку з необхідністю переходу країни на наступний шлях розвитку й використання наукових досягнень у реальному секторі економіки важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, компетентних, відповіда-